

Rozwój społeczno-gospodarczy na przykładzie gmin miejskich województwa łódzkiego

Ewelina Stasiak

Uniwersytet Łódzki, Wydział Ekonomiczno-Socjologiczny,
Katedra Gospodarki Samorządu Terytorialnego

Wstęp

Rozwój jednostek samorządu terytorialnego (rozwój lokalny), to długi proces zmian o charakterze celowym, zmierzającym do poprawy stanu faktycznego obszaru. Funkcjonowanie i rozwój samorządu terytorialnego zależy od wielu czynników – społecznych, ekonomicznych i środowiskowych, które określają perspektywy rozwojowe wspólnot terytorialnych. Na rozwój społeczno-gospodarczy wpływa bezpośrednio działalność władz lokalnych, której obowiązkiem jest przede wszystkim zaspokajanie potrzeb społecznych (np. w zakresie usług komunalnych, oświaty, ochrony zdrowia, ochrony środowiska). Biorąc pod uwagę zakres tych działań władze lokalne powinny dążyć do aktywności mieszkańców w ich realizacji.

Przedmiotem opracowania są gminy miejskie (autorka pominęła miasta na prawach powiatu) w województwie łódzkim. Artykuł opiera się na przeglądzie wybranej literatury związanej z rozwojem lokalnym. Celem badania w artykule jest próba oceny rozwoju społeczno-gospodarczego gmin miejskich województwa łódzkiego w 2014 r. z punktu widzenia jego poziomu. Do analizy czynników rozwoju badanych gmin autorka wybrała 6 zmiennych, które w sposób ogólny przedstawiają sytuację gmin miejskich województwa łódzkiego. Wykorzystane w pracy dane statystyczne w postaci zmiennych charakteryzujących (2014 r.) badane jed-

nostki przedstawiają sytuację demograficzną (przyrost naturalny i saldo migracji), poziom życia mieszkańców (przeciętna powierzchnia użytkowa mieszkania na 1 osobę i liczba mieszkańców na 1 przychodnie), poziom rozwoju ekonomicznego (liczba podmiotów gospodarki narodowej i stopa bezrobocia rejestrowanego) zostały zgromadzone na podstawie danych pochodzących z Banku Danych Lokalnych. Dokonana charakterystyka gmin w artykule stanowi podstawę do podjęcia próby klasyfikacji gmin miejskich w województwie łódzkim w 2014 r. Warto zaznaczyć, że uzyskane wyniki należy traktować z pewną przezornością, wyłącznie w charakterze hipotetycznym, który może wskazać na silne i słabe strony badanych jednostek. Przeprowadzone badanie ma charakter wstępny, a kolejnym krokiem może być wskazanie dalszych kierunków badań z uwzględnieniem większej liczby wskaźników.

Rozwój lokalny

Założeniem funkcjonującego w Polsce modelu samorządu terytorialnego jest wiodąca rola samorządu gminnego, którego działania mają być ukierunkowane na pobudzanie lokalnego rozwoju społeczno-gospodarczego i zaspokajaniu potrzeb mieszkańców danego obszaru¹.

Rozwój lokalny, jako charakterystyczna kategoria rozwoju społeczno-gospodarczego, rozumiany jest i określany na różne sposoby. Treść tego pojęcia mieści się w przedziale wyznaczonym z jednej strony przez pojmowanie rozwoju, jako tworzenie nowych miejsc pracy dla mieszkańców danego terytorium, a mianowicie dla roczników wchodzących w wiek produkcyjny i bezrobotnych. Jednak z drugiej strony przez pojmowanie tego rozwoju, jako całościowego kształtowania możliwie jak najlepszych warunków życia w najbliższym otoczeniu, względnie doskonalenie organizacji, struktury i funkcjonowania terytorialnego systemu społecznego (wykorzystanie lokalnych zasobów rozwoju)².

Rozwój lokalny dotyczy mniejszych jednostek terytorialnych (gminy i powiaty). Regiony, jako przestrzenne systemy społeczno-gospodarcze charakteryzują się zróżnicowanym poziomem i tempem rozwoju. Zatem można wyróżnić regiony słabo rozwinięte, średnio i wysoko rozwinięte. Innymi słowy w rozwoju lokalnym fundamentem są endogeniczne czynniki rozwoju, wśród których wyróżnić możemy najbliższe terytorialnie: lokalne potrzeby, lokalne zasoby, lokalne organizacje i podmioty gospodarcze,

¹ U. Kłosiewicz-Górecka, B. Słomińska, *Samorząd terytorialny a rozwój nowoczesnego handlu*, Difin, Warszawa, 2001, s. 22.

² J. Parysek, *Podstawy gospodarki lokalnej*, Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Adama Mickiewicza, Poznań, 2001, s. 46.

a przede wszystkim miejscowi ludzie, jako wiodąca siła rozwoju³. Do prawidłowego rozwoju lokalnego potrzebny jest proces pozytywnych zmian z uwzględnieniem właściwych potrzeb, preferencji i harmonogramu wartości charakterystycznych dla danego obszaru. Zatem termin ten występuje najczęściej w powiązaniu z takimi pojęciami jak: lokalność, społeczność lokalna, władza lokalna, jak również działania lokalne.

Determinanty rozwoju lokalnego można podzielić na: wewnętrzne (miejscowe) oraz zewnętrzne (pozamiejscowe). Czynniki miejscowe są to w szczególności wszystkie miejscowe możliwości, jak również cały wachlarz miejscowych potrzeb rozwoju. Bardzo istotne są posiadane przez daną jednostkę zasoby, między innymi surowce, zasoby majątkowe, bądź zasoby ludzkie. Analizując najbliższe zasoby bardzo istotny jest tu ich rozmiar, jakość, dostępność, jak również efektywność wykorzystania, ale kluczowym czynnikiem prowadzącym do sukcesu jest adekwatność do ogólnej strategii rozwoju. Na możliwości rozwoju składają się takie atuty gminy, jak między innymi specjalizacje, tradycje wytwórcze, ukształtowana wymiana międzyregionalna, położenie itp. Potrzeby rozwoju z kolei, to z reguły dążenie do zapewnienia określonego poziomu życia ludności lub odpowiedniego tempa jego wzrostu. Nie należy pomijać potrzeby, a w zasadzie konieczności likwidacji zaniedbań i niedociągnięć, które niekorzystanie wyróżniają gminę w świetle przyjętych standardów lub stanowią wyjątkową uciążliwość w odczuciach miejscowego społeczeństwa. Czynniki pozamiejscowe najogólniej mówiąc zawierają w sobie politykę gospodarczą państwa wraz z jej całym otoczeniem, czyli system zarządzany oraz obowiązujące rozwiązania prawne wraz z polityką przestrzenną⁴.

Jednostki samorządu oddziałują na rozwój lokalny za pomocą instrumentów planowania rozwoju. Bardzo czytelnym podziałem instrumentów jest podział na instrumenty: prawno-administracyjne, instytucjonalno-organizacyjne, ekonomiczno-finansowe, planistyczne, jak również infrastrukturalne. Pakiet instrumentów organizacyjno-prawnych obejmuje: normy prawne uchwalone przez władze, decyzje administracyjne (zawierające nakazy, zakazy oraz ograniczenia). Instrumenty instytucjonalno-organizacyjne zawierają przedsięwzięcia, które z reguły wymagają dużego wysiłku finansowego z silnym zaangażowaniem kapitału publicznego. Ich celem jest generowanie rozwiązań na rzecz szeroko rozumianej przedsiębiorczości, kształtowanie jej klimatu oraz budowanie

³ J. Parysek, *Podstawy...*, s. 46.

⁴ J. Tarajkowski, *Polityka gospodarcza, studia i przyczynki*, Oficyna Wydawnicza Garmond, Poznań, 2005, s. 318–319.

urządzeń, które składają się na infrastrukturę biznesu⁵. Instrumenty ekonomiczno-finansowe polegają na skłonieniu podmiotów gospodarczych, które funkcjonują w obrębie gminy do zachowań oczekiwanych przez władze gminy. Do najczęściej stosowanych narzędzi z tego zakresu zaliczyć możemy: podatki oraz opłaty wraz z ulgami, opłaty za korzystanie z usług komunalnych, różnego rodzaju dotacje oraz czynsze i ceny⁶. Ważnym aspektem dla lokalizacji inwestycji przez inwestorów i mieszkańców jest wyposażenie terenu w podstawowe urządzenia infrastruktury technicznej oraz społecznej. Teren, który będzie bardziej wyposażony w urządzenia infrastruktury technicznej i społecznej jest automatycznie terenem bardziej atrakcyjnym dla jego potencjalnych użytkowników⁷. Narzędzia zaliczane do grupy instrumentów planistycznych są bardzo ważnymi dokumentami, ponieważ duża część z nich kreuje w sposób bezpośredni strukturę przestrzenną i gospodarczą gminy (plany przestrzenne oraz plany gospodarcze). Wśród zadań własnych gminy wyróżnić możemy sprawy ładu przestrzennego oraz gospodarki nieruchomościami. Na szczególną uwagę zasługują dwa bardzo ważne dokumenty na poziomie gminy, jakimi są: studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego oraz miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego⁸.

Mając ogólny obraz rozwoju lokalnego należy podkreślić, że polityka lokalna jest zobowiązana wspierać działania danego obszaru, aby podnosić jego rozwój, a tym samym poprawić jego poziom konkurencyjności na tle pozostałych jednostek samorządu terytorialnego.

Znaczenie władz lokalnych dla rozwoju lokalnego

Należy zgodzić się, że władze lokalne są odpowiedzialne za rozwój lokalny podporządkowanego im terenu, dlatego ważne jest, aby organy samorządu terytorialnego działały umiejętnie. Punktem wyjścia do prawidłowego rozwoju obszaru jest zapewnienie sprawnej administracji.

Podmioty rozwoju lokalnego, to te, które są bądź powinny być zaangażowane w proces rozwoju danego obszaru. Do podmiotów rozwoju lokalnego zaliczyć można, między innymi: jednostki samorządu terytorialnego, przedsiębiorstwa, stowarzyszenia, fundacje i inne organizacje pożytku publicznego. Zatem istotna rola lokalnych samorządów teryto-

⁵ E. Wojciechowski, *Zarządzanie w samorządzie terytorialnym*, Difin, Warszawa, 2003, s. 194.

⁶ Tamże, s. 197.

⁷ Tamże, s. 200.

⁸ Tamże, s. 205.

rialnych wynika z faktu, że stanowi kluczową rolę w kreowaniu rozwoju lokalnego. Na poziomie lokalnym funkcjonuje samorząd gminny i samorząd powiatu, ponadto niektóre miasta działają na prawach powiatu. Jednostki samorządu gminnego i samorządu powiatowego są względem siebie w pełni autonomiczne, a ich oddziaływanie na rozwój lokalny jest zdeterminowane przez ustawowo nałożone zadania⁹. W gminie organami samorządu terytorialnego są: organ wykonawczy (wójt, burmistrz, prezydent miasta) oraz organ stanowiący (rada gminy). Warto zwrócić uwagę, że barierą, która można znacząco wpłynąć na brak efektów w rozwoju społeczno-gospodarczym jest zbyt duża zmienność władz lokalnych. Wiele przedsięwzięć inwestycyjnych jest rozciągniętych w czasie, więc czas jednej kadencji może okazać się niewystarczający do pełnego zaangażowania, czy zakończenia podjętych działań. Natomiast przy zmianie władzy zauważyć można brak zaufania mieszkańców do organów samorządowych. Powinien nastąpić większy udział społeczności lokalnej w zarządzaniu sprawami gminy oraz świadomość egzekwowania od władzy efektów ich działań i obietnic. Zatem budowanie partnerstwa wewnątrz społeczności lokalnych prowadzi do zaangażowania się wokół podejmowanych celów. Lokalny rozwój jest bowiem procesem społecznym, który wymaga czynnej postawy mieszkańców¹⁰.

Gospodarka lokalna jest zbiorem współzależnych podmiotów, które działają na terenie gminy, z których każdy spełnia konkretne funkcje i dąży do osiągnięcia celów. Podmioty te mają różny zasięg oddziaływania, ponieważ działalność jednych zamyka się w granicach administracyjnych gminy (np. władz lokalnych), a inne mają zasięg regionalny, krajowy, a nawet międzynarodowy (np. przedsiębiorstwa)¹¹. Fundamentalnym celem rozwoju lokalnego jest podejmowanie przez podmioty (głównie władze lokalne) za niego odpowiedzialne zaprojektowanych czynności prowadzących w określonej perspektywie do polepszenia sytuacji społeczno-gospodarczej danego terytorium¹².

Reasumując, władze lokalne są realnymi gospodarzami terenu i są odpowiedzialni za prawidłowe koordynowanie i nadzorowanie planów na rzecz rozwoju. Władze mają za zadanie podejmować odpowiednie decyzje, tak aby dbać o rozwój lokalnych społeczności. Tak więc pod-

⁹ T. Famulska, K. Znaniecka, *Finansowe aspekty rozwoju lokalnego*, Wydawnictwo Akademii Ekonomicznej im. Karola Adamieckiego, Katowice, 2004, s. 24–27.

¹⁰ U. Kłosiewicz-Górecka, B. Słomińska, *Samorząd...*, s. 23.

¹¹ E. Dźbik, *Gospodarka miejska. Wybrane zagadnienia gospodarki samorządu terytorialnego*, Oficyna Wydawnicza Szkoły Głównej Handlowej, Warszawa, 1995, s. 8.

¹² J. Chądzyński, A. Nowakowska, Z. Przygodzki, *Region i jego rozwój w warunkach globalizacji*, Wydawnictwo fachowe CeDeWu.pl, Warszawa 2007, s. 82.

stawową funkcją jednostek samorządu terytorialnego jest tworzenie odpowiednich warunków do rozwoju społeczno-gospodarczego. Władze muszą również wspierać mieszkańców i podejmować z nimi współpracę, aby stale pobudzać ich aktywność, co jest istotną determinantą rozwoju. Prawidłowa atmosfera pomiędzy nimi jest w stanie dostarczyć maksymalne efekty. Jednak współpraca zależy przede wszystkim od rodzaju gminy i charakterystyki społeczności lokalnej, a przede wszystkim liczby mieszkańców i stopnia zżycia się danej społeczności z organami władzy samorządowej, co w dłuższym czasie przynosi korzystne następstwa na danym terenie.

Ogólna charakterystyka województwa łódzkiego i gmin miejskich

Województwo łódzkie (18 219 km²) to obszar położony w środkowej Polsce. Graniczy z województwami: kujawsko-pomorskim, mazowieckim, świętokrzyskim, śląskim, opolskim, wielkopolskim. Administracyjnie województwo łódzkie podzielone jest na 177 gmin (z czego 18 z nich to gminy miejskie, 26 miejsko-wiejskie i 133 wiejskie), które tworzą 21 powiatów (bełchatowski, brzeziński, kutnowski, łaski, łęczycki, łowicki, łódzki wschodni, opoczyński, pabianicki, pajęczański, piotrkowski, poddębicki, radomszczański, rawski, sieradzki, skierniewicki, tomaszowski, wieluński, wieruszowski, zduńskowolski i zgierski) oraz trzy miasta na prawach powiatu: Łódź, Piotrków Trybunalski i Skierniewice.

Wyszczególnienie	Województwo
powierzchnia w km ²	18 219
liczba ludności	2 504 136
ludność na km ²	137
przyrost naturalny	-7 023
saldo migracji	-2 045

Tabela. 1. Profil województwa łódzkiego w 2014 r.

Źródło: opracowanie własne na podstawie Rocznika statystycznego województwa łódzkiego 2015.

Obszar objęty badaniem zamieszkiwało w 2014 r. łącznie 2 504 136 osób, z czego najwięcej w gminach: Pabianice, Tomaszów Mazowiecki, Bełchatów, Zgierz. Najmniej mieszkańców liczyły gminy: Brzeziny, Łęczycza, Głowno. Średnia gęstość zaludnienia kształtowała się na poziomie 137 os/km². Najgęściej zaludnione gminy to: Pabianice, Zduńska Wola, Bełchatów. Stosunkowo niewielką gęstością zaludnienia odznaczały się gminy: Brzeziny, Konstantynów Łódzki, Głowno. Przyrost naturalny w województwie łódzkim w 2014 r. wykazywał trend malejący, a saldo migracji było ujemne.

Efektem relacji między liczbą urodzeń, a liczbą zgonów jest przyrost naturalny. Dodatni przyrost naturalny w 2014 r. odnotowano tylko w jednej gminie, mianowicie w Bełchatowie (+238). We wszystkich pozostałych gminach przyrost naturalny był ujemny. Najgorsza sytuacja była w Pabianicach (-318), następnie w Tomaszowie Mazowieckim (-229) oraz Zgierzu (-162).

Wyszczególnienie	Przyrost naturalny	Saldo migracji	Przeciętna powierzchnia użytkowa mieszkania na 1 osobę	Liczba mieszkańców na 1 przychodnie	Liczba podmiotów gospodarki narodowej	Stopa bezrobocia rejestrowanego	Liczba punktów	Miejsce
Konstantynów Łódzki	4	1	1	1	11	5	23	1
Pabianice	15	10	6	4	1	10	46	6
Głowno	7	4	5	6	14	13	49	7
Ozorków	6	6	15	3	12	11	53	8
Zgierz	13	2	8	2	2	7	34	2
Brzeziny	3	3	4	15	15	9	49	7
Bełchatów	1	15	7	12	3	2	40	3
Radomsko	12	8	2	7	5	8	42	4
Tomaszów Mazowiecki	14	9	10	14	4	10	61	12
Sieradz	8	14	9	9	7	6	53	8
Zduńska Wola	11	13	11	5	8	9	57	10
Kutno	10	11	12	13	6	4	56	9
Łęczycza	5	5	14	10	13	12	59	11
Łowicz	9	12	3	8	9	3	44	5
Rawa Mazowiecka	2	7	13	11	10	1	44	5

Tabela. 2. Profil gmin miejskich województwa łódzkiego w 2014 r.

Źródło: opracowanie własne na podstawie GUS.

Różnicą między napływem, a odpływem ludności jest saldo migracji. W badanych gminach dominowało ujemne saldo migracji. Dotyczyło to 12 gmin, w których to najsłabszym wynikiem charakteryzuje się Bełchatów (-517) oraz Sieradz (-244). Największe dodatnie saldo migracji odnotowano w Konstancynie Łódzkim (+110).

W 2014 r. największą przeciętną powierzchnią użytkową przypadającą na 1 osobę dysponowali mieszkańcy Konstancyna Łódzkiego (28,2 m² na 1 osobę), Radomska (26,5 m²), Łowicza (26,4 m²) oraz Brzezina (26,3 m²), a najmniejszą mieszkańcy Łęczycy (21,7 m²) oraz Ozorkowa (22 m²).

Najlepsza sytuacja pod względem opieki zdrowotnej była w Konstancynie Łódzkim, gdzie na 1 przychodnię przypada 5 952 mieszkańców, Zgierzu (6 376) i Ozorkowie (6 689). Natomiast najsłabiej rozbudowana sieć placówek opieki zdrowotnej wystąpiła w Tomaszowie Mazowieckim (6 513), Kutnie (45 371) i Brzezinach (brak przychodni).

Na aktywność gospodarczą regionu wpływa liczba podmiotów gospodarczych, czyli im wyższa wartość wskaźnika, tym większa liczba firm działających na danym obszarze. Wśród badanych gmin w 2014 r. działało łącznie 53 675 podmiotów gospodarki narodowej. W 2014 r. najwięcej podmiotów gospodarki narodowej było w Pabianicach (6 865), Zgierzu (5 669) oraz Bełchatowie (5 455), a najmniej przedsiębiorczą gminą były Brzeziny (1 345).

W poszczególnych gminach miejskich stopa bezrobocia rejestrowanego w 2014 r. wahała się od 9,1 % do 18,5 %. Największe problemy ze znalezieniem pracy mieli mieszkańcy Główna, Łęczycy i Ozorkowa, gdzie stopa bezrobocia kształtowała się odpowiednio na poziomie 18,5 %, 18,3 % i 17,3 %. Najniższa stopa bezrobocia wystąpiła w Rawie Mazowieckiej (9,1 %).

Klasyfikacja gmin miejskich województwa łódzkiego

Uwzględniając charakterystykę gmin miejskich można podjąć próbę zarysowania i oceny rozwoju społeczno-gospodarczego badanych jednostek samorządu terytorialnego w 2014 r. Przedstawione wartości wskaźników uporządkowano od najlepszego (najbardziej sprzyjającego wyniku w danym wskaźniku) przydzielając mu wartość 1, do najsłabszego przypisując mu wartość 15. Natomiast na koniec punkty poszczególnych gmin zostały podliczone, co pozwoliło ocenić ich pozycję (im mniej punktów, tym gmina ma lepszą pozycję na tle pozostałych).

Wyszczególnienie	Przyrost naturalny	Saldo migracji	Przeciętna powierzchnia użytkowa mieszkania na 1 osobę	Liczba mieszkańców na 1 przychdnie	Liczba podmiotów gospodarki narodowej	Stopa bezrobocia rejestrowanego
Konstantynów Łódzki	-27	110	28,2	5 952	1 918	13,1
Pabianice	-318	-170	25,6	6 720	6 865	15,0
Główno	-63	-21	26,1	7 379	1 376	18,5
Ozorków	-60	-54	22	6 689	1 444	17,3
Zgierz	-162	69	25,3	6 376	5 669	13,7
Brzeziny	-26	14	26,3	-	1 345	14,8
Bełchatów	238	-517	25,4	29 652	5 455	9,8
Radomsko	-145	-76	26,5	9 479	4 554	14,3
Tomaszów Mazowiecki	-229	-164	24,5	64 513	5 436	15,0
Sieradz	-64	-244	24,6	14 357	4 341	13,3
Zduńska Wola	-96	-203	24,3	7 218	4 309	14,8
Kutno	-86	-182	23,8	45 371	4 352	12,9
Łęczyca	-57	-45	21,7	14 660	1 407	18,3
Łowicz	-68	-202	26,4	9 723	2 950	11,0
Rawa Mazowiecka	-7	-60	23,6	17 737	2 254	9,1

Tabela. 3. Klasyfikacja gmin miejskich województwa łódzkiego w 2014 r.

Źródło: opracowanie własne.

W pierwszej trójce najlepszych gmin znalazł się Konstantynów Łódzki (23 pkt.), Zgierz (34 pkt.) i Bełchatów (40 pkt.). Natomiast najslabsze wyniki w omawianych gminach uzyskał Tomaszów Mazowiecki (61 pkt.), Łęczyca (59 pkt.) i Zduńska Wola (57 pkt.). Gminy miejskie województwa łódzkiego dysponują zróżnicowanymi predyspozycjami do rozwoju obszaru. Różnorodność kształtują się możliwości zastosowania lokalnych zasobów, bowiem każda gmina zmaga się z różnymi trudnościami natury przestrzennej, społecznej, czy ekonomicznej. Warto zwrócić uwagę na fakt, że wartości wskaźników uzyskanych w analizie trudno jest zmienić w krótkim okresie czasu. Większość przedsięwzięć jest realizowanych w pewnych etapach, co znacząco wpływa na ich długą realizację, a więc rozciągnięcie w czasie. Mimo wszystko władze lokalne i mieszkańcy mogą zabiegać o zapewnienie rozwoju i dobrych warunków życia.

Podsumowując można stwierdzić, że do tworzenia odpowiedniego planu działania dla rozwoju społeczno-gospodarczego gmin miejskich województwa łódzkiego konieczne są pogłębione badania, które powinny zważyć na uwarunkowania otoczenia zewnętrznego oraz specyfikę wewnętrzną. Co może w dłuższej perspektywie czasu wprowadzić pozytywne aspekty, które będą miały istotny wpływ na lepsze warunki życia dla obecnych i przyszłych pokoleń. Wobec tego ich rozwój musi iść w kierunku przemian bardziej złożonych i ulepszonych, a priorytetem dla władz lokalnych powinna być odpowiednia kontrola nad procedurą rozwoju społeczno-gospodarczego.

Zakończenie

Rozwój lokalny musi być traktowany, jako kształtowanie korzystnej strefy życia społeczności lokalnych w systemie społeczno-gospodarczym, co niejednokrotnie już akcentowano. Zatem rozwój charakteryzuje się odpowiednim gospodarowaniem zasobami i wprowadzaniem odpowiednich kierunków działania, aby zostały zaspokojone potrzeby mieszkańców. Omawiając miejsce i rolę samorządu w zarządzaniu gminą należy pamiętać, że władze lokalne bez względu na wielkość jednostki administracyjnej powinny zadbać o praktyczną aktywność mieszkańców w rozwoju lokalnym, jak również zwiększenie aktywności oraz chęci do współpracy. Mimo że inaczej swoją politykę rozwoju będzie kształtować duża jednostka samorządu terytorialnego, inaczej zaś mała. Zatem władze lokalne w małych gminach odgrywają w procesach rozwoju stosunkowo dużą rolę, ponieważ są głównym podmiotem procesów rozwojowych, a ich wpływ na rozwój lokalny jest znaczący. Warto podkreślić, że władze lokalne cieszą się znacznie większym zaufaniem, niż władze wyższych szczebli, ponieważ są najlepiej zorientowani w rzeczywistym stanie swojego obszaru.

Bibliografia

- Chączyński J., Nowakowska A., Przygodzki Z., *Region i jego rozwój w warunkach globalizacji*, Wydawnictwo fachowe CeDeWu.pl, Warszawa, 2007.
- Dźbik E., *Gospodarka miejska. Wybrane zagadnienia gospodarki samorządu terytorialnego*, Oficyna Wydawnicza Szkoły Głównej Handlowej, Warszawa, 1995.
- Famulska T., Znaniecka K., *Finansowe aspekty rozwoju lokalnego*, Wydawnictwo Akademii Ekonomicznej im. Karola Adamieckiego, Katowice, 2004.
- Kłosiewicz-Górecka U., Słomińska B., *Samorząd terytorialny a rozwój nowoczesnego handlu*, Difin, Warszawa, 2001.
- Parysek J., *Podstawy gospodarki lokalnej*, Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Adama Mickiewicza, Poznań, 2001.
- Tarajkowski J., *Polityka gospodarcza, studia i przyczynki*, Oficyna Wydawnicza Garmond, Poznań, 2005.
- Wojciechowski E., *Zarządzanie w samorządzie terytorialnym*, Difin, Warszawa, 2003.